

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 28 Mart, 1929

Sayı: 122

Cemiyetçiliğe Karşı

«Fert yok, cemiyet var», «hak yok vazife var» şeklindeki haşin bir cemiyetçiliğin aksülâmeli, Şekip Beyin felsefî temayülleri içinde çok bariir bir çizgi olarak, ferdiyetçiliği vücuda getirmiştir; bunun umumî sebeplerini, bundan evvelki makalede kaydettik. Bugün bu ferdiyetçiliğin aldığı hususî şekilleri ve inkişafı kısaca gözden geçireceğiz.

Felsefe ve ilim tarihlerinde fertçiliğin pek çok şekilleri vardır: Muhtelif felsefe mevzularında veya ilim telâkkilerinde, fertten, yahuf (ferdî) den hareket eden sarîh fertçilik nûmuneleri olduğu gibi, bu temayülün, felsefî bazı timsaller içinde gizlenmiş, hatta tanınması güç, kapalı tarzları da mevcuttur. Bunların burada tasnifini yapmağa, esas nevilerini göstermeğe, bir mecmua makalesi hududu içinde imkân yoktur; onun için biz de bilhassa Şekip Beyin felsefî mesaisi içinde gözüken şeklini anlatmağa çalışacağız.

Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, Şekip Beyin fertçiliği, gizli ve maskeli bir fertçiliktir; bununla şu hususiyete işaret etmek istiyoruz: Doğrudan doğruya ve açıkça cemiyeti fedaya ve (küllî)yi inkâra mecbur edecek haşin bir fert telâkkisi değil, belki cemiyetin yanına, ona daha kıymetli ve daha kudretli bir mukaddem olarak ferdiyi ve cüz'iyi koymak, bunların aralarında anlaşma vücuda getirecek unsurlar yaratmak tarzında ki yumuşak bir görüş tarzı.. işte Şekip Beyin fikirlerine en kuvvetli rengi veren budur. Bu bakıma, Şekip Beyde bir (Stirner)-

in, bir (Nietzsche) nin, yahut bir (Rousseau) nun veyahut eski Yunan (sophiste) lerinin katı fertçiliğini arayanlar, eli boş dönerler; belki buna avrupa mütefekkirleri arasında mutlaka örnek aramak lâzım gelirse, bizzat kendisinin bulunduğu şahiyetleri göstermekten niçin çekinelim, bir (Bergson), bir (James), bir (Freud) hatıra gelebilir. Şekip Bey bunlar kadar fertçidir.

Fakat bu temsil, ilk bakışta garip gelmesi mümkün olan bir hükme istinat ediyor: acaba bu Avrupalı filozoflara fertçi demeğe esasen hakkım varmıdır? Bizce, onların düşünüş tarzlarındaki en umumî çizgileri göz önüne getirsek, evet! Hele Şekip beyin bunlardan topladığı ve kendisine göre esas addettiği fikir parçalarına münhasır kalarak düşüncek olursak kat'iyen evet!

Bu fertçiliğe maskeli sıfatını vermişim; çünkü bu filozofların hepsinde itiraf edilmemiş bir esas vardır: Fertçilik. Açıkta söylenmekte mahzur görülmemiş kısımlarına gelince : o da zihinci düşmanlığı (Anti - intellectualisme) dir.

Şekip Beyin, sırf bir felsefî unsur, veya, isterseniz, bir sembol olarak ilk cezbeden cihet te budur: zekânın ve aklın dar çerçevesi, mihanikiyetçi ve muayyeniyetçi görüşüne karşı bir düşünüş sistemi bulmak.

Filhakika (Bergson) daki «hayat hamlesi = élan vital» ve «sayrure = durée » prensipleri, (James) deki zihne irade ve hissin iltihakıyla yaratılan «fiil = action»

mebdei, (Freud) un gayri meş'ur = inconscient âlemi, bütün bunların hepsi, tek bir ipe geçirilmiş tespih daneleai gibi, ister istemez, ipin istikametini takip ederek son bir neticeye doğru giderler: hendeseci zekâyı matetmek ve onu kendilerinin bir kuklası olarak ilân etmek. Şekip Bey, kendisine bu görüş yolunu açan her filozofa, müthiş bir cezbe ile, sarılmıştır. Halbuki bu netice ve bu görüş, biraz evvel kaydettiğimiz gibi, gizli bir fertçiliktir; (Freud) un moda olmuş bir tabiriyle, ihtibasa uğramış = refoulé bir fertçiliktir.

Böyle bir ferdiyetçilik cemiyeti inkâr eder mi? Buna (hayır) cevabını verebiliriz, fakat cemiyeti bir başlangıç olarak dahı kadul edemez, yahut asıl kıymetli ve yaratıcı olanın, cemiyet değil, belki ferdî bir varlık olduğuna kanidir. Cemiyet, bu ferdiye ancak iltihak etmiş ve hatta belki ondan çıkmıştır.

(Bergson) da bunu nakadar sarîh olarak görüyoruz: Bütün kâinat, bir oluş, bir tekâmül halidir; bunun esas prensipi ise, ruhidir; bir yaratma ısrarı; muayyeniyetten muayyeniyetsizliğe, zaruretten hürriyete doğru bir yükseliştir. Bu yükselişin en son durak yeri, insandır, şuurdur. Fakat aldanmayalım: şuurun bir kabuk, bir de iç tarafı vardır; yaratıcı olan iç tarafıdır, «esas ben = moi fondamental» dir. Kabuk taraf, mantıkî, gayri şahsî ve mihanikî kısımdır, işte cemiyet, «esas ben» in donmuş, maddeleşmiş bir parçası olarak bu kabukta teressüp etmiştir.

(Freud), inconscient âlemi için hemen hemen aynı fonksiyonu gösterir: en canlı ve en köklü insteklerimiz, ya içtimâî müesseselerin menşei, yahut, onlara renk veren, istikamet veren küllî bir müessirdir. Totem ve tabu, cinsiyetin, cinsî insteklerin bir ifadesidir.

Bu görüş tarzları, cemiyeti inkâr edemezler; yalnız onu, «ferdî» nin mahsulü olmak üzere telâkki etmeğe, yahut-nihayet Bergson'daki en mülayim şekle göre-ferdiye kıymet vermek için yaratılmış olarak kabul etmeğe giderler. Ferdiyetçi görüşün hangi şekline göre bakarsanız, cemiyetçilerin cemiyeti (hypostasier) ettikleri hissini taşırsınız; ve bu his, ferdin şu veya bu şekle mihaniklikten ve zaruretlerden kurtuluşunu ideal yapmış bir telâkki için gayet tabiidir, hatta zaruridir.

Şekip Bey, bu zarurî neticeyi biraz tadil ederek kabul eder: onun nazarında cemiyet, fertlerin üstünde ancak zihnî bir varlık değildir; ohalde cemiyet, ne bir vahime, ne de bir tecrit eseridir; Fakat müspet ve afakî içtimaiyatçılığın mihanikiyetine tabi bir vakıa da değildir. Şekip Bey için, fert ve cemiyet (controverse) i, ancak yaratıcı ve imkânlar, (surpiselerle) dolu bir hayat ile, muayyen bir nizama tabi, mihanikî ve evvel-den görülmesi mümkün bir hayattan hangisinin intihap edileceği hakkında açıkça bir karar verildikten sonradır ki, münakaşa edilmeğe değer. Ruhunda bu münakaşayı yapan Şekip Bey, birinci ihtimali tercih etmiştir.

Bu tercihin nakadar sarıh ve şiddetli surette yapılmış olduğunu anlamak için Ziya Gökalp'ın, Avrupa cemiyetlerinin tekâmüllerini izah için kullandığı «nüfus kesafeti» gibi mihanikî bir izah tarzına karşı Şekip Beyin (Bergson) tercümesi haşiyelerinde yaptığı polemiki okumak lâzımdır. Öyle zannediyoruz ki, türkçemizde bu mevzu üzerinde daha şiddetli ve heyecanlı satırlar yazılmamıştır, (Bergson, M. Şekip .S.186-189).

İşte fertçiliğin bizde, ancak anahatlarını çizbildiğim bir hususî şekli. Bu fertçilik, bundan evvelki yazılarımızda kaydettiğimiz gibi, ancak Ziya Beyle başlayan cemiyetçi görüşün bir karşılığı, bir aksülâmeli olmak üzere telâkki edildiği zaman sarıh bir mana kazanır; ve bu manada bugünkü fikir hayatımız için çok kıymetli bir unsur olarak mevcuttur.

Büyük harbin akıbeti ve mütareke seneleri, müşahhas bir devlet vakıasının yavaş yavaş, adım adım kendini tamamlamağa ve tashih etmeğe çalışmasını kolaylaştıracak kuvvetli bir fikir cereyanı olan Ziya Beyin cemiyetçiliğini, tabii bir insiyakilikle tarumar etmişti; vakıa bu, sarıh olarak hiç bir zaman felsefî bir tarzda ispat edilmiş değildi; fakat bilhassa böyle kargaşalık devirlerinde, insanlar, açık ve çizgileri kat'î görüşlerle değil, belki törpülenmiş, şahsiyetleri ve sivri tarafları gayb-olmuş, rüşup halindeki fikir unsurlarıyla hayatı izah etmeğe mecbur kalırlar: bu unsurların vücuda getirdiği, terkibe, çok defa akliselim (bon sens) deriz. İşte

Ziya Beyin cemiyetçiliği, mütarekeyi takip eden senelerde bu (bon sens)ın gözünde artık mahkûm olmuştu; ve bu mahkûmiyet, Şekip Bey'e, umumî ve hususî vasıflarını, küçük intibalar halinde, tespit ettiğim fertçilik hamlesini vermiştir.

Bu mutalâa aşikâr surette, şu prensipe müstenittir: felsefî fikirlerin ve cereyanların muhtevaları, yani içleri, cemiyet içinde küllî ve ya cüzî mahiyetteki cereyanlardan, onların hedeflerinden büyük parçalar taşır; denebilir ki, hiç bir felsefî tefekkür, bundan müstesna olmaz. Esasen felsefî sistemlere gıda veren toprak ta budur; bir filozofu anlamak, onun fikirlerini ezberlemekle değil, belki onu toprağa yerleştirmek, ehemmiyetine ve genişliğine göre, bir eve, bir şehre, bir millete ve nihayet bir asra bağlamakla olur.

Biz, ilk bakışta karmakarışık gözükken fikir hayatımız içinde organik bir nizam mevcut olduğunu göstermeğe çalıştığımız bu kısa tahlillerle- başka bir münasebetle daha söylediğimiz gibi- aynizamanda felsefe hareketlerinin umumî evsafına dair bazı yeni ve esaslı fikirlerin intişarını da temine çalışıyoruz. Bn itibarla, memleketimizde, nispeten mütevazı, iptidai ve hatta- beynelmilel ölçülere göre- çok az kıymetli olan felsefe hareketlerinde gördüğümüz ittirat ve teselsül kaideleri, tamamen orijinal ve çok daha fazla yaratıcı olan büyük ve beynelmilel hareketlerin tabi olduğu kanunlardan farklı değildir.

MEHMET SERVET